

BRUGUERA I TALLEDA, Jordi (2006): *Diccionari de la formació de mots*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 357 p. (Diccionaris complementaris, 7).

És evident, per les obres que es publiquen, que la recerca en lexicografia i lexicologia ha tingut darrerament un impuls molt notable. La llengua catalana s'ha enriquit amb un bon cabal de treballs per a destinataris molt diversos. Des del *Diccionari de la llengua catalana*, que és la referència essencial acadèmica i que actua, doncs, com a guia normativa en l'ús de la llengua, s'han elaborat diferents corpus aprofitant el que serveix de base a l'IEC. Com ocorre en qualsevol llengua de cultura, se n'han fet edicions reduïdes, el mateix IEC ha publicat el *Diccionari manual de la llengua catalana*, adreçades a un públic ampli, però posant especial atenció en l'àmbit escolar; s'han elaborat diccionaris o vocabularis bilingües o plurilingües. L'IEC ha redactat un *Diccionari invers de la llengua catalana* i també un *Diccionari de freqüències de la llengua catalana*. Hi ha hagut aportacions en el terreny etimològic, a partir fonamentalment de la monumental tasca de Joan Coromines, però també de la d'altres estudiosos que han dedicat als ètims dels mots catalans articles diversos d'investigació de primera línia. Tenint en compte l'especificitat sociolingüística del català, s'han redactat força diccionaris de barbarismes, principalment, és clar, de castellanismes, amb les solucions de correcció pertinents. En un sentit diferent, hi ha una aportació permanent i creixent de vocabularis i diccionaris de terminologia, per tal d'atendre la demanda social del lèxic especialitzat, sobretot en el camp professional. Etcètera. Tot plegat dona fe d'una vivesa molt considerable de la llengua i de l'interès que suscita en els estudiosos i en els usuaris en general. Constatem que, malgrat la anormalitat en què viu el català, compta, en canvi, amb tots els recursos que són propis de les llengües més destacades del món; hi ha un desequilibri dissortadament entre l'atenció que hom té per al seu estudi i l'extensió en el seu ús social.

Tot i que un diccionari general de qualsevol llengua mai no està acabat, mai no és del tot complet, sempre és millorable, tanmateix podem afirmar que els idiomes que viuen normalment disposen del corpus essencial, tant pel que fa a l'ús preceptiu i literari com pel que fa a l'ús social espontani, més enllà de la normativa lèxica. És a dir, tenen ja el canemàs substancial, canemàs que demana, això sí, que sigui constantment revisat, per tal de remarcar quins termes esdevenen obsolets, quins es creen de bell nou, quines definicions han de modificar-se, quines marques de qualsevol tipus també han d'ésser canviades, quines novetats metodològiques en lexicologia cal aplicar-hi, etcètera. Per la qual cosa, s'hi intensifiquen altres tipus de recerca, com, per exemple, la ja esmentada en terminologia, o la que permet confegir diccionaris de sinònims i d'antònims, de locucions i de frases fetes, d'ortografia, fonètics, d'autoritats o diccionaris històrics, etcètera. Les llengües són tan polièdriques, que permeten exàmens des de punts de vista fins i tot insospitats. Aquest és un dels aspectes que les fan més fascinants.

Vet aquí que ens trobem precisament davant un diccionari que es fixa en la formació de mots. Endinsar-se en aquest difícil terreny obliga a conèixer molt bé els mots, els elements de què són compostos –no sempre evidents ni a persones altament instruïdes–, llurs etimologies, llur història, llur evolució semàntica, etcètera. Enfrontar-se a aquest objectiu exigeix, doncs, una gran preparació en la llengua catalana, però també en la llengua llatina, com a llengua mare, en la grega i en l'àrab, les quals han intervingut decisivament, directament o indirectament, en la formació del català.

I no hi basta una preparació solament generalista, sinó que requereix un grau d'aprofundiment suficient que impedeixi caure en errors que podrien ésser fins i tot grotescos.

Jordi Bruguera és un estudiós que reuneix excepcionalment les característiques exigibles per a la labor que es proposa. A més de conèixer pregonament la història de la llengua catalana des dels orígens més remots fins als nostres dies, s'ha interessat fins a l'especialització més estricta en el lèxic.

Enciclopèdia Catalana ha volgut triar, pensem que amb molt bon encert, d'obrir una línia per a la publicació de diccionaris de tota mena. Començà amb la col·lecció «Diccionaris d'Enciclopèdia Catalana», que acullen vocabularis bilingües i fins avui té en el seu haver una llista francament àmplia del català a un bon seguit de llengües. I ha creat una sèrie que denomina «Diccionaris Complementaris», en què inclou diccionaris d'ortografia i fonètica, d'abreviacions, un diccionari visual, etcètera; el *Diccionari de la formació de mots* entra en aquest apartat.

De l'esforç d'ambdós neix, doncs, un diccionari ben particular que ens il·lustra sistemàticament els recursos propis de la llengua catalana per a construir paraules noves. Al llarg de quaranta-sis pàgines (9-55) Bruguera ens hi explica les teories de la derivació, la composició, la truncació i l'habilitació; el contingut, l'estructura i les instruccions de maneig del *Diccionari*, i hi aporta les referències bibliogràfiques essencials.

En una època que es caracteritza per la necessitat de generar una abundantíssima informació i que, altrament, exigeix un rigor especial en el maneig del lèxic, cal que les llengües sàpiguen respondre a aquestes urgències amb la promptitud que un món canviant requereix i amb la genuïnitat que eviti el servilisme lingüístic, particularment, és clar, en les llengües que, com la catalana, pateixen secularment del fenomen de minorització, que provoca que hagin de suportar una pressió en la competitivitat de les que es majoritzen en un context en què cal vigilar els desequilibris de forces que ens amenacen.

Sortosament, el català té una història llarga i fecunda, en tots els registres d'ús. I des dels començos ha afrontat amb èxit, a l'època medieval, un desenvolupament sociocultural, polític, econòmic, que no ha impedit de recórrer-hi normalment en tots els àmbits i en totes les activitats de la vida humana. En el camp dels recursos lèxics, hi ha un precedent que és un exemple excel·lent de com s'ha d'encarar la formació de mots: Ramon Llull, qui escrigué per primera vegada en català obres literàries, científiques i de pensament, que l'obligaren a una tasca de creació extraordinària que sabé dur a terme amb mestria excepcional, tot assentant les bases del lèxic literari i també de la terminologia especialitzada, que han perdurat fins als nostres dies en un percentatge molt elevat.

Com assenyalava Jordi Bruguera en la introducció, el mecanisme que s'aplica a la formació de mots participa de la morfologia i de la lexicologia, en el sentit que mitjançant procediments que afecten les formes de les paraules (morfologia) hom arriba a obtenir-ne de noves, en tant que unitats sòlides i unívokes (lexicologia).

Cada llengua aprofita amb resultats diferents procediments semblants: són més productius o rendibles que d'altres, segons els idiomes. Així, per al català la derivació n'és un dels més generosos, que aprofita dels afixos, els quals, afegits al davant (prefixos), al darrere (sufixos) o al mig (infixos) de les paraules o de llurs arrels (radicals o mots primitius) permeten la construcció de noves, que òbviament tindran entre si relacions semàntiques mantingudes amb més o menys força històricament, que justifiquen que hom parli de *família* de mots. Per al català, tal com indica Bruguera, els afixos de què partim són majoritàriament llatins, encara que no siguin pocs els d'origen grec, i llur combinació amb els radicals se sotmet a unes regles estrictes que justament en caracteritzen el lèxic.

L'autor diferencia els conceptes *arrel* i *radical*, d'una banda, i, de l'altra banda, *flexió* i *derivació*, perquè són parells de mots que sovint s'empren com a sinònims. Pel que fa a la primera distinció, parteix de l'oposició concreció i abstracció, en el sentit que l'arrel és un element abstracte que ha de combinar-se necessàriament amb algun altre element per a funcionar concretament en la parla i esdevenir-ne aleshores el radical: *cant-* és l'arrel de totes les formes de la conjugació del verb *cant-ar* (en aquesta concretament, *-ar* és la desinença de l'infinitiu); en tant que arrel, *cant-* és reconeixible, però no s'empra mai sola, necessita sempre la terminació per a aparèixer en el temps, el mode, l'aspecte, el nombre, la persona, la veu que triï el parlant en la construcció dels missatges.

Quant a la segona distinció, hi ha una diferència entre flexió i derivació basada, com diu Bruguera, en el fet que amb la primera obtenim la variació gramatical a partir de l'arrel: gènere, nombre, persona, etcètera: *fill, filla, fills, filles*; allò que hi afegim s'anomena *desinència* i permet d'organitzar els paradigmes o models; de la seva addició, més que obtenir-ne un mot nou, en surten diferències gramaticals: *filla* més que ésser una paraula diferent de *fill*, n'és el femení. Amb la derivació, en canvi, allò que afegim són els afixos, tot resultant-ne paraules noves: *pa/panificadora*, que, tanmateix, s'agrupen en una sola família. Bruguera és conscient que aquesta diferència no sempre té il·lustracions tan clares com les esmentades, sinó que en alguns casos ens trobem amb formes derivades en què es fa difícil de parlar estrictament de mots nous respecte a les arrels; és el que passa, per exemple, amb els diminutius o els augmentatius: *vent/ventet*. L'autor remarca justament com a simptomàtic que la variació lèxica és petita el fet que els diccionaris generals no els inclouen regularment com a lemes distints. Aquest fenomen hauria de fer veure que les fronteres diferenciadores de les unitats semàntiques sovint són molt febles i que, doncs, l'establiment de taxonomies clares i convincents. Aquesta realitat és el que justifica precisament el que Bruguera fa notar: que adesiara, no gensmenys, els afixos diminutius o augmentatius han donat lloc a formes que s'han distanciat sensiblement de la semàntica de les arrels a què s'ajunten: *bomba/bombeta, gallina/gallinassa* 'excrement de la gallina'.

Òbviament, aquest *Diccionari* no es proposa de tractar les formes de flexió gramatical morfològica, sinó exclusivament de la derivació lexicològica.

Bruguera explica detingudament el procediment de la derivació en català, per tal que el lector s'adoni que hi ha unes normes pròpies en cada llengua que són relativament sistemàtiques i que obliguen, doncs, a llur aplicació. Amb aquesta aportació l'autor ajuda a evitar errors ortogràfics i fonètics. Per tal que l'usuari no se sorprengui de segons quins canvis, pensem que hauria estat millor que en exemples de contrast com *germà/germanor, home/homenet jovel/jovenesa, gran/grandes* l'autor no parlés d'una *-n-* o d'una *-d-* com si fossin fonemes que apareixen fortuïtament, sinó que es referís a una *recuperació* d'aquestes dues unitats etimològiques; altrament, no resultaria difícil d'entendre, posat que en alguns parlars llur persistència es reflecteix fins en les formes del plural: *jòvens, hòmens*. Més encara perquè Bruguera no estalvia de donar explicacions que fan referència al llatí a l'hora de diferenciar els derivats populars i els derivats cultes o bé quan al·ludeix als pseudoderivats o als derivats anòmals, tot destacant-ne la complexitat que suposen i, doncs, les dificultats de poder parlar amb prou exactitud de la base lèxica primitiva.

Bruguera presenta una llista de sufixos classificats per l'aportació semàntica a l'arrel, en què es palesa com un mateix sufix pot encasellar-se en més d'un sentit. Alhora mostra com l'addició d'un sufix pot comportar un canvi de categoria gramatical: un substantiu pot passar a verb: *llamp/llampegar* o un verb pot passar a substantiu: *traïr/traïció*; un adjectiu pot passar a substantiu: *elegant/elegància* o un substantiu pot passar a adjectiu: *veí/veïnal*; un adjectiu pot passar a verb: *blanc/blanquejar* o un verb pot passar a adjectiu: *fonent (de fondre)/fonedís*; un adjectiu pot passar a adverb: *fortal/fortament* o un adverb pot passar a adjectiu: *davant/davanter*, etcètera.

Combinant l'aspecte semàntic amb les possibilitats de variació gramatical, l'autor mostra un quadre molt útil en què els sufixos apareixen ordenats alfabèticament amb la informació del sentit principal que aporten a l'arrel i de quines categories gramaticals poden generar, on, tanmateix, la categoria de l'adverb desconcerta en no ésser tractada igual que les del substantiu, adjectiu i verb.

Bruguera fa encara la llista del rendiment dels sufixos segons la categoria gramatical que formen, tot establint-ne els percentatges, la qual cosa és particularment rellevant, perquè les xifres extremes mostren una diferència en la producció que és significativa. Si ens col·loquem en una línia decreixent, arribem fins i tot al rendiment nul en els sufixos que Bruguera anomena *fòssils*, els quals no sempre són fàcilment identificables justament per haver perdut la capacitat de generar formes noves i haver-se, doncs, fusionat amb els mots corresponents.

En l'anàlisi de les paraules derivades postverbals, l'autor fa notar que hom podria entendre que no són tals, sinó que són els verbs que es formen a partir de substantius. Ultra indicar que alguns

diccionaris i algunes gramàtiques no ajuden a dilucidar si són postverbals o postnominals, troba en la semàntica i l'etimologia, dues branques que coneix molt bé, la solució als possibles dubtes. Així, posa l'exemple de *plec*, que deriva del verb *plegar*, malgrat que aparentment sembli que és damunt del verb que es forma el substantiu; la raó és que en llatí no existia el nom **PLICU*, i en canvi sí la forma verbal *PLICARE* 'doblegar'.

Els infixos també són presentats com a formes que s'expliquen des de l'àmbit de la significació, en el sentit que sovint no n'aporten cap, sinó que es limiten, si de cas, a matisar graus d'intensitat o conceptes generals de dimensions o quantitats; fan, doncs, sobretot de pont entre l'arrel i els sufixos. Aquesta és la raó que justifica que per a alguns lingüistes és absurd de parlar d'infixos, ja que no poden actuar tots sols: necessiten sempre dels sufixos; consegüentment caldria, segons ells, considerar-los com a tals.

En suma, Jordi Bruguera no amaga que el terreny dels infixos i dels infixos més els sufixos és relliscós i no permet d'arribar a conclusions del tot satisfactòries; els defineix com a formes etimològiques gramaticalitzades o com a unitats d'antigues flexions o, encara, com a elements fonèticament protètics. Per això l'autor està d'acord a denominar-los morfemes residuals o marginals.

Els prefixos plantegen també dificultats d'interpretació. Tenint en compte que procedeixen de preposicions o d'adverbis, algun gramàtic ha considerat que les formes resultants d'un prefix més una arrel són més tost compostes que no pas derivades, perquè es constitueixen amb dos mots diferents. Tanmateix, hi ha preposicions i adverbis que ho són originàriament, però que ja no funcionen autònomament com a tals, la qual cosa ens autoritza a referir-nos-hi com a elements no autònoms i a parlar, doncs, de derivació; i, en un altre sentit, el fet que siguin unitats més gramaticals que no pas lèxiques també justifica que hom no parli pròpiament de composició. Això no obstant, Bruguera no aprofundeix prou en aquests arguments; els esmenta, però a l'hora de fer la llista de prefixos i de classificar-los segons quatre valors semàntics principals i segons que siguin tòpics o bé àtons, en cita molts que funcionen normalment autònomament com a unitats lèxiques: *menys*, *sobre*, *sota*, etcètera. Semblantment, algunes arrels que s'han fusionat amb prefixos tampoc no poden aparèixer com a noms autònoms: *adherir*, *antecedent*, *incògnit*. Jordi Bruguera dóna informacions ortogràfiques en la formació de mots prefixats que són de gran interès, sobretot perquè alguns prefixos són de gran rendiment en la formació de terminologia i de neologismes.

L'autor explica la derivació parasintètica i en dóna el tret que la diferencia de la derivació per prefixació: en la parasíntesi, si llevem el prefix, en resulta una forma que no pot emprar-se autònomament; així distingim que *embrutar* és una solució pasintètica, perquè **brutar* no pot aparèixer independentment, mentre que *encreuar* és una forma derivada per prefixació, perquè *creuar* pot aparèixer independentment. Jordi Bruguera addueix alguna consideració diacrònica de gran interès sobre la derivació parasintètica, que incideix en una certa arbitriietat en el comportament de la llengua.

L'autor del *Diccionari* hi parla de la composició també com d'un fenomen complex. Vull remarcar que el fet que assenyali les dificultats d'interpretació i de classificació dels mots, encara que no les resolgui sempre completament, és de gran interès, ja que fuig de simplificacions aparentment, però falsament clares i exposa, en canvi, la realitat inherent a la formació de mots. En el cas de la composició, no sempre és fàcil establir la frontera que la separa de la prefixació; de fet, ja ha estat dit que alguns prefixos són formes preposicionals o adverbis. En aquesta mateixa línia, Bruguera fa notar l'arbitriietat relativa en les solucions gràfiques dels mots compostos, reflectida en el fet que alguns s'escriuen junts i d'altres no. Altrament, es refereix a un fenomen psicolingüístic generalment poc remarcat: la consciència de cada parlant en entendre com a dos mots separats o com un de sol els elements que formen la composició. Aquestes reflexions es relacionen amb els dos tipus de composició a què es refereix Bruguera: la de juxtaposició i la sintètica. La primera segueix estrictament les lleis gramaticals sense sobreentendre cap unitat: *ull de poll*, *guàrdia urbà*, *guardamobles*, *migdia*; la segona, en canvi, prescindeix d'algun element sintagmàtic: *palplantat* 'plantat com un pal', *llenguallarg* 'llarg de llengua', *vagó llit* 'vagó que duu llit'. Bruguera aporta

la informació útil per al bon ús dels compostos en fer les observacions sobre llur accentuació i flexió gramatical: solament en el darrer element de la composició o bé en tots dos.

L'autor ens presenta de manera àmpliament exemplificada les diverses possibilitats de formació de compostos, a partir de la categoria gramatical que en resulta: 1. Substantius a partir de la suma de substantiu i adjectiu o participi de present o de passat (*aiguamoll, ratapinyada, lloctinent*). De substantiu i substantiu (*decret llei*). De substantiu i preposició i substantiu (*cul-de-sac*), els quals s'anomenen *sintagmàtics* o *sintagmes travats*; Bruguera remarca la dificultat que comporta poder destriar clarament aquests compostos dels sintagmes lliures i n'explica les característiques de construcció i semàntiques per a una caracterització correcta. De substantiu i conjunció i substantiu (*alliolí*). D'adjectiu i substantiu (*malson*). De verb i substantiu (*busca-raons*), que és la solució clarament més productiva per a la composició. De verb i verb (*estira-i-arronsa*). De reduplicació d'elements onomatopèics i expressius (*bum-bum, poti-poti*), que Bruguera relaciona amb la hipocoritzaació de mots infantils (*mama*). De l'aglutinació d'elements de conjunts sintàctics (*adéu-siau*). 2. Adjectius a partir de la suma de substantiu i adjectiu o participi (*panxacontent, esmaperdut*), també altament productiva. D'adjectiu i adjectiu (*grecollatí*), de difícil interpretació sintàctica. D'adjectiu i substantiu (*pocavergonya*). D'adverbi i adjectiu o participi (*malgastador, benvingut*). 3. Verbs a partir de la suma de substantiu i verb (*corprendre*). D'adverbi i verb (*menystenir*).

Tenint en compte el caràcter morfosintàctic i sintacticosemàntic dels compostos, mereixen unes consideracions específiques en allò que fa referència a llur ortografia, que no és tan convencional com pot ésser-ho en l'aplicació a altres formes i, doncs, obliga a analitzar-ne les motivacions. Bruguera explica quan hi hem de fer ús del guionet.

L'autor dedica un apartat introductori al fenomen de l'escurçament o la truncació com a sistema d'obtenció, més que de noves formes lèxiques, de maneres noves, més econòmiques òbviament, d'expressar-ne algunes existents. No defuig, doncs, un àmbit que en els darrers anys ha generat una gran varietat de solucions, especialment en les sigles i els acrònims, i en els missatges abreujats en l'ús de la telefonia mòbil. Encara que Bruguera diu que és un procediment modern i popular, el cas concret de les abreviatures apareix amb el naixement de l'escriptura, com a sistema que permet una redacció més ràpida i còmoda quan encara no existia la impremta o quan, per exemple, la necessitat de reproduir per escrit l'oralitat obliga a cercar solucions que ho facin més àgil. Fins a tal punt és tradicional i antiga l'abreviació, que en neix la taquigrafia, emprada especialment pels professionals dels mitjans de comunicació escrits quan encara no es disposava d'aparells petits de gravació de l'oralitat.

Això no obstant, l'autor no s'atura a l'abreviació del tipus *Sr., Dr., Hlm., a.m. (ante meridiem), p. (pàgina o pàgines), P.S. (post scriptum), h. (hora)*, etc., tots regulats pel que fa llur ortografia, sinó en un altre tipus d'abreviació, el d'un component d'un mot: *metro* per *metropolità*, *cine* per *cine-matògraf*, *tele* per *televisió*, etc. O bé en els hipocorístics en l'antroponímia: *Quim* per *Joaquim*, *Toni* per *Antoni*, *Vador* per *Salvador*, etc. Aquest és un sistema de formació o, millor dit, de modificació de mots tan antic com la llengua mateixa, ja que tenim documentació dels orígens en què apareix.

Les sigles o la siglació, en canvi, és pròpia de l'època moderna i ha esdevingut un procediment molt recursiu. Normalment s'aplica emprant les inicials d'una expressió sintagmàtica: *PSC* = Partit dels Socialistes de Catalunya, *IEC* = Institut d'Estudis Catalans. Bruguera fa encertadament referència a com s'incorporen sigles per a institucions estrangeres, en el sentit que es poden traslladar al català directament de la llengua estrangera sense adaptar-la a la sintaxi catalana: *CIA* (angl. Central Intelligence Agency), o bé adaptant-la-hi: *UNO* (angl. United Nations Organization) > *ONU* (Organització de les Nacions Unides). En algun cas, coexisteixen les dues solucions, l'adaptada i la no adaptada: *OTAN* (Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord) / *NATO* (angl. North Atlantic Treaty Organization). Una solució particular de la siglació és l'acronímia, que dona els acrònims: s'empren segments inicials o finals de mots que constitueixen un sintagma: *UNESCO* (angl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), *TERMCAT* (Centre de *Terminologia Catalana*). Hom pot observar que la frontera entre les sigles i els acrònims no és clara i Bruguera no l'aclareix tampoc en la definició que en fa, encara que es refereix a les primeres amb el terme *fór-*

mules; però pot ésser considerada fórmula igualment ONU i UNESCO; potser la diferència rau en el fet que en els acrònims es parteix de més d'una lletra inicial. L'autor remarca com en l'acronímia s'han produït fenòmens de lexicalització, molts dels quals s'escapen de la consciència dels parlants: *radar* (angl. Radio Detecting And Ranging).

Tant en la siglació com en l'acronímia subratlla que hi ha vacil·lacions quant a l'articulació llur, especialment en la realització de la vocal neutra o de la reducció a [u] de la *o* àtona. Segurament és un tribut més a la situació sociolingüística del català.

L'habilitació, denominada pels lingüistes també amb altres mots, és un procediment particular i complex. La mateixa diversitat de conceptes per a referir-s'hi denota que és un fenomen difícil de classificar i definir adequadament; i així ho confessa Bruguera. El caràcter de les llengües fa que l'habilitació constitueixi una font il·limitada de creació de nous significats, mitjançant el fenomen de la metàfora, de la comparació, de les analogies, les afinitats. Aquest és el motiu que explica per què un signe lingüístic que originàriament és inequívoc semànticament acabi desglossant-se en molts altres signes, encara que el significat aparentment sigui el mateix. La significació figurada és tan natural en els sistemes lingüístics que cada cop té menys sentit de marcar-la com a tal, perquè sovint el que és diacrònicament figurat pot esdevenir sincrònicament el senti principal.

Bruguera dedica un ampli apartat a la presentació de la formació culta de mots, seguint, tanmateix, els mateixos procediments assenyalats en la formació vulgar o comuna. Es tracta d'un apartat especialment interessant, ja que inclou la formació de neologismes, un procediment altament productiu en un món en què es fan necessaris els recursos lèxics per a l'expressió de conceptes nous, principalment en l'àmbit de les ciències, de la tecnologia i de les arts.

Es refereix, doncs, a la derivació, en què molts sufixos i prefixos rendibles en la formació comuna, ho són també en la sàvia. A la composició d'elements de categoria gramatical igual o distinta: substantiu + adjectiu (*sulfòxid dimetil·lic*), substantiu + substantiu (*catió sulfoni*), substantiu + preposició + substantiu (*clorur de metil*); en la composició culta els formants són sovint d'origen grec o llatí, com ho són molts prefixos en la derivació; en presenta una llista considerable, diferenciant la composició amb el primer formant llatí, amb el primer formant grec, amb el segon formant llatí o amb el segon formant grec, la de formants d'origen modern i la que duu prefixoides; Bruguera remarca algunes característiques en l'estructura dels formants dels compostos cultes en contraposició amb els dels compostos populars: ordre en què apareixen en els mots, nombre de formants, origen lingüístic llur (d'una mateixa llengua o homogenis: grec-grec, llatí-llatí; de més d'una llengua o heterogenis: grec-llatí, llatí-grec; l'un de la llengua actual i l'altre del llatí o del grec o híbrids, que són avui els més productius per a la neologia); sovint no resulta gens fàcil explicar per què determinats formants d'origen llatí o grec alternen per a constituir signes lingüístics diferents o per què en alguns compostos els mateixos formants que en d'altres tenen un valor semàntic no coincident; Bruguera explica també aspectes morfològics que afecten les terminacions dels primers formants, sobretot en *-o* i en *-i*, segons que aquests siguin d'origen llatí o grec, encara que no es poden establir normes que siguin d'aplicació regular; així mateix, fa consideracions sobre els resultats en la conservació o no de les vocals inicials i en el tractament de les consonants inicials dels segons formants (especialment els que comencen en *s*-líquida, els quals poden o no desenvolupar una *e*-protètica) en fondre's amb els primers en el procés de composició; finalment, descobreix la complexitat en l'accentuació dels compostos cultes, sobretot els d'origen grec, que impedeix d'establir regles que funcionin (Bruguera fa la llista d'alguns termes aguts, plans i esdrúixols). L'habilitació culta sol experimentar alguna adaptació al català o bé alguna adjunció de terminació especial.

Abans d'entrar en la relació dels lemes del *Diccionari*, Bruguera ens explica la seva estructura i les normes d'ús. Quant a l'estructura, suposa una innovació en les aportacions lexicogràfiques, ja que presenta les entrades ordenades alfabèticament i separades segons que funcionin com a prefixos, infixos o sufixos; diferència les formes prefixades i les sufixades, els sufixos fòssils; dóna l'etimologia de cada entrada; a continuació, el significats possibles numerats; després de cada acceptió, hi inclou els exemples, que Bruguera ha procurat que fossin exhaustius, cosa que atorga un

valor especial al *Diccionari* i una polifuncionalitat de gran interès, ja que els exemples il·lustren de la capacitat de producció lèxica en cada cas dels elements que intervenen en la formació de mots; en la tria, ha partit del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans i del *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana.

La disposició de les entrades és la següent: primerament es presenta la unitat com a prefix, després com a infix i finalment com a sufix. Òbviament, n'hi ha que funcionen solament com a prefix, com a infix o com a sufix. Cadascuna de les unitats se subdivideix, amb una numeració pertinent, en els diferents valors; per exemple, prefix per a formar verbs, per a formar substantius, per a formar adjectius, etcètera; per a canviar una categoria verbal un verb transitiu en un d'intransitiu, posem per cas. A continuació de cada categorització, hi ha un seguit d'exemples, que comprèn pràcticament la totalitat de casos en què els afixos han generat formes noves; en aquest sentit, és un diccionari que, com he dit suara, s'acosta i de vegades arriba a l'exhaustió, una de les característiques que el fa francament singular; això comporta que adesiara la llista de mots superi el centenar (vegeu els prefixos *a-*, *des-*, *en-¹* (*em-*), *hiper-*, *hip(o)-*, *in-¹* (*il-*, *im-*, *ir-*, *i-*), *micr(o)-*, *par(a)-*, *pseud(o)-*, *re-* (*red-*), etcètera, i els sufixos *-aci* *-àcia*, *-ada*, *-aire*, *-al*, *-ant*, *-ar*, *-at²* *-ada*, *-ble* (*-able*, *-ible*, *-uble*), *-ció*, *-dor¹* *-dora¹*, *-ejar*, *-ell* *-ella*, *-ent*, *-er* *-era*, *-et³* *-eta*, *-gen* *-gena*, *-gènic* *-gènica*, *-graf* *-grafa*, *-grafia*, *-i²* *-ina*, *-ic²* *-ica*, *-id*, *-isme*, *-ista*, *-ita*, *-itzar*, *-iu²* *-iva*, *-leg* *-loga*, *-logia*, *-ment¹*, *-metre*, *-metria*, *-ó³* *-ona*, *-oide*, *-ós* *-osa*, *-osi*, *-òtic* *-òtica*, *-tat* (*-dat*, *-erdat*, *-etat*, *-itat*), *-tom* *-toma*, *-tomia*; etcètera). Tots els exemples es presenten ordenats alfabèticament. Una entrada formalment igual que una altra pot tenir, en canvi, procedència etimològica diferent; en aquest cas es distingeixen les dues amb la numeració pertinent, per exemple «**a-¹** Del llatí *ad-*» i «**a-²** (**an-**) Del grec *a-*». Quan pertoca, una determinada entrada en remet a una altra que, en la sinonímia, es considera la principal: *-enga* V.* *-anga**, *-etat V.* *-tat*, *im- V.* *-in-¹*, *red- V.* *re-*.

No he sabut esbrinar per què en algunes entrades de sufixos manquen exemples d'una de les variants; així, per exemple, al sufix *-grama*, *-gramàtic* *-gramàtica*, no hi he vist formes en *-gramàtic* *-gramàtica*, com ara *epigramàtic* *-a*, *neogramàtic* *-a*, etcètera. Semblantment en l'entrada del sufix *-plexi*, *plèctic* *-plèctica*, no hi ha exemples en *-plèctic* *-plèctica*; a *-plasma*, *-plasmàtic* *-plasmàtica*, no hi he vist exemples en *-plasmàtic* *-plasmàtica*; a *-fragma*, *-fragmàtic* *-fragmàtica*, no n'hi he vist en *-fragmàtic* *-fragmàtica*, com *diafragmàtic* *-a*; a *-ptosi*, *-ptòtic* *-ptòtica*, no n'hi he vist en *-ptòtic* *-ptòtica*; a *-rrexi*, *-rretic* *-rretica*, no n'hi he vist en *-rretic* *-rretida*, etcètera. En canvi amb sufixos com *-mància*, *-màntic* *-màntica* trobem exemples en totes les solucions: *nigromància*, *nigromàntic*; a *-lepsi*, *-lèpsia*, *-lèptic* *-lèptica*, també: *antilepsi*, *epilèpsia*, *epilèptic*; a *-gnosi*, *-gnòsia*, *-gnòstic* *-gnòstica*, també: *diagnosi*, *agnòsia*, *diagnòstic*; etcètera. Se m'escapa el motiu d'aquesta discriminació.

Separa els sufixos fòssils amb un asterisc col·locat darrera: *-ec** *-ega**, *-il²**, *-oc**, *-oca**, *-ur**, etcètera, i amb un asterisc al davant, les formes hipotètiques, però d'existència segura: **benferir*, **pobrar*, **claretat*, **falsetat*, **fluixetat*, **santetat*, **soletat*.

Generosament Bruguera al final d'una entrada ens indica les etimologies diverses d'alguns afixos que hom podria confondre. Així, al final de l'entrada *-anc**, *-anca**, ens adverteix que formes com *palanca* i *xufanc* tenen un ètim distint del dels mots que ha exemplificat anteriorment: *barranc*, *calanca*, *escorranc*, *foranca*, etcètera; a l'entrada *-ble* (*-able*, *-ible*, *-uble*), ens adverteix que formes com *incunable*, *malleable*, *viable* tenen un ètim distint del dels mots que ha exemplificat anteriorment: *classificable*, *comptable*, *inoculable*, etcètera. Són informacions que fan un servei inestimable i que eviten confusions fàcils en un lector no especialitzat en etimologia.

Una bibliografia prou extensa i ben seleccionada pot ajudar el lector interessat a endinsar-se en aspectes concrets del fenomen de la formació de mots en general.

En conclusió, el *Diccionari de la formació de mots* de Jordi Bruguera va molt més enllà de la relació de les unitats procedents de la derivació, la composició o l'habilitació. L'autor es compromet en una tasca gens fàcil de distribuir-les segons el tipus i caràcter, d'indicar-ne l'ètim o la procedència, de diferenciar-ne les accepcions i de recollir la major quantitat d'exemples, que constituei-

xen un cabal lèxic que, presentat ordenadament com ho ha fet Bruguera, té una utilitat diversa excepcional.

Altrament, Bruguera té la virtut d'aportar-hi consideracions teòriques procedents de metodologies o de punts de vista distints de la lexicologia; no es queda exclusivament amb cap. En aquest sentit, el *Diccionari* és alhora un tractat de lexicologia i de semàntica de gran interès. Bruguera salva amb molt d'èxit les dificultats pròpies d'aquests camps de la lingüística.

En suma, el *Diccionari de la formació de mots* és el resultat d'una elaboració molt rigorosa d'un especialista que té una virtut singular, excepcional: coneix tan bé la diacronia com la sincronia del lèxic del català; és un bon expert en filologia clàssica; ha treballat intensament en l'àmbit de l'etimologia. Les seves obres anteriors dedicades al lèxic són una referència imprescindible per als estudiosos. Ara aquest *Diccionari* s'hi suma igualment com a estri capital per a l'estudi i el coneixement dels elements de què es componen els mots.

Joan MARTÍ I CASTELL
Universitat Rovira i Virgili
Institut d'Estudis Catalans